

УДК 336

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТОРГОВОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ

С. В. Ярошенко

Київський національний торгівельно-економічний університет

вул. Киото, 19, м. Київ, 02156, Україна. E-mail: sergii.yaroshenko@credit-agricole.ua

Проаналізовано зовнішньоекономічну діяльність України і виокремлено основні тенденції розвитку торгового фінансування через призму розвитку зовнішньоекономічної діяльності України. Приведено основні ознаки, характеристики та детальний аналіз основних періодів та етапів розвитку торгового фінансування в Україні. Показано, що поява іноземних банків в Україні прямо вплинула на розвиток торгового фінансування на українському банківському ринку послуг.

Ключові слова: торгове фінансування, акредитив, вексель, банківська гарантія.

ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТОРГОВОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ В УКРАИНЕ

С. В. Ярошенко

Киевский национальный торгово-экономический университет

ул. Киото, 19, г. Киев, 02156, Украина. E-mail: sergii.yaroshenko@credit-agricole.ua

Проанализирована внешнеэкономическая деятельность Украины и выделены основные тенденции развития торгового финансирования через призму развития внешнеэкономической деятельности Украины. Приведены основные признаки, характеристики и подробный анализ основных периодов и этапов развития торгового финансирования в Украине. Показано, что появление иностранных банков в Украине прямо повлияла на развитие торгового финансирования на украинском банковском рынке услуг.

Ключевые слова: торговое финансирование, аккредитив, вексель, банковская гарантия.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Послуга торгового фінансування є відносно «молодим» банківським механізмом фінансування торгівлі в Україні, тому дане питання немає достатньої дослідженості на наш час. Формування ринку торгового фінансування в основному супроводжувався розвитком зовнішньоекономічної діяльності України та системи її фінансування, оскільки, торгове фінансування є більш затребуваним при здійсненні зовнішньоекономічних угод. Формуванню зовнішньоекономічної діяльності України приділяли чимало уваги з боку вітчизняних і зарубіжних авторів. Ці роботи були зосереджені виключно на зовнішньоекономічній діяльності України та не розглядали проблеми формування торгового фінансування України, саме тому дане питання постає найбільш актуально.

Основною метою роботи є виокремлення та огляд етапів формування торгового фінансування в Україні.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Проаналізуємо зовнішньоекономічну діяльність України і виокремимо основні тенденції розвитку торгового фінансування через призму розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.

У фаховій економічній літературі прийнято виокремлювати декілька періодів розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні. У рамках цих періодів спробуємо сформулювати етапи розвитку торгового фінансування та його специфіку у кожному з цих періодів).

Таблиця 1 – Основні періоди та етапи розвитку торгового фінансування в Україні

Етапи розвитку торгового фінансування України					
I. Радянський період		II. Період незалежності			
1918–1987 рр.	1987–1991 рр.	1991–2000 рр.	2001–I півріччя 2008 рр.	III кв. 2008 р. до 2010 року	2010–2013 рр.
Державна монополія на ЗЕД	Ліквідація державної монополії на зовнішню торгівлю, зміна принципів організації управління ЗЕД	Становлення системи фінансування зовнішньої торгівлі. Банківський ринок торгового фінансування знаходився на перехідній стадії і перебував у відносному застої	Динамічний розвиток торгового фінансування зовнішньої торгівлі на основі розширення інструментарію та збільшення ресурсних можливостей	Пристосування торгового фінансування до умов глобальної фінансово-економічної кризи. Зменшення обсягів фінансування	Відновлення ринку торгового фінансування внаслідок повернення довіри до України, поновлення лімітів фінансування на закордонних ринках

Перший період (1918–1987 рр.) – радянські часи. На цей період зовнішньоекономічні зв'язки СРСР

розвиваються по-різному: менш інтенсивно за часів «холодної війни», більш інтенсивно – пізніше.

У цілому спостерігається відчуження безпосередніх виробників від зовнішніх ринків, оскільки підприємства не мають права безпосередньо виходити на зовнішні ринки. Всі питання зовнішньоекономічної діяльності (замовлення на експорт, закордонні закупки та ін.) перебувають у монопольній компетенції держави та її органів. Усе це максимально знижує зацікавленість виробників у розвитку експортної продукції, покращенні її якості і технічних характеристик та призводить до недооцінки ролі зовнішньоекономічної діяльності у розвитку економіки.

Зауважимо, що у світовій економіці саме 1980-ті рр. – період бурхливих змін: швидкими темпами відбувається лібералізація фінансового сектора розвинутих країн, завдяки чому долаються бар'єри на шляху транскордонного руху капіталу. Інструментарій міжнародної банківської діяльності розширюється, у тому числі за рахунок експансії транснаціональних банків, у сфері торгівлі активно працюють міжнародні факторингові асоціації – International Factors Group S.C., Factors Chain International.

Отже зарубіжні експортери та імпортери, а також торговельно-посередницькі фірми мають не лише багатий досвід широкого застосування різних форм торгівлі, а і набагато кращі умови фінансування своєї діяльності. Таким чином, поява іноземних банків в Україні прямо вплинула на розвиток торгового фінансування на українському банківському ринку послуг.

Другий період (1987–1991 рр.) – період перебудови зовнішньоекономічних зв'язків України в складі СРСР (роки перебудови економіки). Відзначна риса цього періоду – ліквідація державної монополії на зовнішню торгівлю та зміна принципів організації управління зовнішньоекономічною діяльністю. Прийняття постанови Ради Міністрів СРСР від 2 грудня 1988 р. № 1405 «Про дальший розвиток зовнішньоекономічної діяльності державних, кооперативних та інших суспільних об'єднань і організацій» надає всім підприємствам право виходу на зовнішній ринок. Відбувається перебудова зовнішньоекономічної діяльності на рівні підприємств, регіонів і країни в цілому. Створюється нова система державного регулювання ЗЕД. Одна з головних проблем цього періоду – відсутність у підприємств, що одержали право виходу на зовнішній ринок, належного досвіду і знань щодо ведення бізнесу в зовнішньоекономічній сфері, у тому числі і щодо фінансування експортно-імпортних операцій.

Перший (1918–1987 рр.) і другий (1987–1991 рр.) періоди більш коректно вважати одним – радянським періодом з виокремленням першого і другого етапів – державної монополії на зовнішньоекономічну діяльність та ліквідації державної монополії на зовнішню торгівлю зі зміною принципів організації управління зовнішньоекономічною діяльністю.

Ці два періоди ми, в рамках дослідження, широко не охоплюємо в частині розвитку торгового фінансування, оскільки розвиток торгового фінансування в Україні бере свій початок в роки здобуття

Україною незалежності. Останні роки радянського часу для торгового фінансування можна назвати підготовчими, де банки та підприємства тільки починали «придивлятися» до нової послуги під назвою *tradefinance*.

Третій період (1991–2000 рр.) – період розвитку зовнішньоекономічної діяльності, реформування її управління в суверенній Україні, важливим чинником якого стала лібералізація зовнішньоекономічної діяльності шляхом зменшення та скасування обмежень щодо торгівлі товарами та послугами, руху капіталів і робочої сили.

Вступ країни на шлях самостійного розвитку вимагало вироблення нової концепції зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням проведення Україною самостійної зовнішньоекономічної політики.

Сутність прийнятої на початковому етапі концепції полягала:

- у розвитку активного співробітництва з країнами дальнього зарубіжжя, входження в світовий інтеграційний процес;

- удосконалення і дальший розвиток економічних зв'язків з країнами ближнього зарубіжжя, введення їх на ринкові відносини.

На даному етапі ЗЕД надається ще більшого значення. Вона розглядається не тільки як складова частина господарської діяльності підприємства, але й як важливий фактор економічного росту, створення передумов більш інтенсивного розвитку інтеграційних процесів на мікрорівні.

Саме в цей період в Україні відбувається реформування кредитно-фінансових відносин і створюється дворівнева банківська система з Національним банком України на чолі.

Таким чином, з 1991 по 2000 рр. закладаються передумови розвитку нових можливостей і методів фінансування зовнішньоекономічної діяльності передусім на основі формування правового поля для розширення доступу господарюючих суб'єктів до зовнішніх товарних і фінансових ринків, отже, цей етап можна визнати етапом становлення системи фінансування зовнішньої торгівлі в умовах лібералізації зовнішньоекономічної діяльності. На цьому етапі випереджаючим є розвиток регулюючої підсистеми в системі фінансування зовнішньої торгівлі.

Торгове фінансування в Україні протягом цього періоду отримало необхідні передумови для свого розвитку та почало свій шлях до виходу на масовий ринок банківських послуг. Ні споживачі даної послуги, ні продавці не мали достатнього досвіду у застосуванні механізмів торгового фінансування так само як і новостворені українські підприємства не мали практики її використання. Але нагальна потреба в ній була, адже доступ підприємств до зовнішнього ринку характеризується виникненням ризиків, що притаманна зовнішньоекономічним угодам, додаючи до цього відсутність співпраці із зарубіжними партнерами – і всі ці проблеми можливо вирі-

щувати за допомогою механізмів та схем торгового фінансування.

Наступне десятиріччя – 2001–2008 рр. – період зростання. Економіка України набуває стійкої позитивної динаміки, підвищуються основні макроекономічні показники.

Таким чином, 2001–I півріччя 2008 рр. – етап динамічного розвитку економіки України, зокрема – її зовнішньої торгівлі, та розширення присутності іноземного капіталу в національній банківській системі. За експертними оцінками банківських працівників завдяки іноземним власникам українські банки в цей час активізують фінансування зовнішньої торгівлі. Так, у 2006 р. портфелі багатьох фінансових установ із цього виду операцій як мінімум подвоїлися. Відкритість вітчизняної економіки змушує банки впроваджувати й розвивати спеціальні інструменти для експортерів та імпортерів. Їх використання дозволяє забезпечити розрахунки із зарубіжними партнерами та залучати на зовнішніх ринках відносно недорогі позикові кошти.

Торгове фінансування в цей час набирає обертів. Міжнародні постачальники «товарів широкого вжитку» починають працювати з українськими покупцями на умовах товарного кредиту, вимагаючи в забезпечення банківські платіжні гарантії/ резервні акредитиви (в основному із підтвердженням західного банку з інвестиційним рейтингом, приріст даних інструментів бачимо у табл. 2.). Переважно для одноразових, капіталомістких угод, наприклад для купівлі обладнання, сторони починають використовувати акредитивні форми розрахунків, покупці – з метою покриття ризиків за контрактами з новими постачальниками та отримання пост-імпортного фінансування, постачальники – з метою отримання перед-імпортного фінансування тощо.

Широкого використання набувають Програми з ЄБРР і МФК в якості інструменту для отримання нових партнерів в угодах торговельного фінансування. Розпочинається використання ЕКА у схемах торгового фінансування із західними банками (більш широкої популярності набуває схема «кредитування покупця»).

З урахуванням вищесказаного, проміжок часу з 2001 р. по I півріччя 2008 р. можна визнати етапом динамічного розвитку системи фінансування зовнішньої торгівлі передусім на основі розширення інструментарію з фінансування торгівлі та збільшення ресурсних можливостей, зумовлених зростанням у банківській системі України кількості банків з участю іноземного капіталу. На цей час випереджаючим є розвиток підсистем фінансування зовнішньої торгівлі та фінансування її розвитку. Розвиток операцій і послуг банків з торговельного фінансування в даний період слід пов'язувати зі зниженням темпів інфляції; збільшення обсягів імпорту та експорту; зростання капіталу найбільших компаній; зростання капіталу російських банків;

зростання довіри зарубіжних банків до української банківської системи.

Починаючи з III кв. 2008 р., до 2010 р – кризовий період, відбулося скорочення загального зовнішньоторговельного обороту та відповідне зниження обсягів фінансування зовнішньої торгівлі банками (на прикладі акредитивів, рис 1.). Для банків в умовах глобальної фінансово-економічної кризи значно ускладнилися умови доступу до ресурсів світового фінансового ринку внаслідок різких коливання курсів валют, підвищення міжнародного ризику України. Внаслідок цього знижується сукупний обсяг і кількість угод українських банків з торговельного фінансування клієнтів.

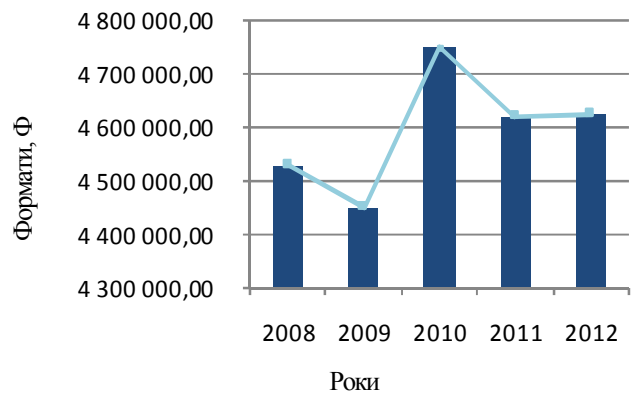

Рисунок 1 – Кількість оброблених форматів для акредитивів у системі СБІФТ (МТ 700) за період 2008–2012 рр. [6]

Однак, слід зазначити, що навіть у період кризи 2008–2010 рр. вартість торгового фінансування була нижчою, ніж вартість класичного банківського кредитування клієнтів. В цей період здійснюється перестановка інструментів щодо зниження ризиків при угодах торгового фінансування, більш затребуваним стає «кредит постачальника», торгове фінансування все більше залучає страхових компаній та інших посередників.

Шостий етап (2010–2013 рр.) – відновлення ринку торгового фінансування. З початку 2010 р. закордонні банки стали відновлювати ліміти за операціями торгового фінансування на банки України. Українські компанії стали відновлювати свої інвестиційні програми і виявляли інтерес до оновлення основних фондів, а, отже, у закупівлі імпортного обладнання з-за кордону. Що призвело до зростання числа імпортерів акредитивів, відкритих українськими банками на користь зарубіжних постачальників (табл. 2). Відновлення інтересу до операцій торговельного фінансування в посткризовий період також пов'язане зі зниженням процентної маржі і пов'язаним з цим пошуком способів збільшення комісійного доходу.

Таблиця 1 – Обсяги акредитивів та гарантій банків І-ї групи за класифікацією НБУ 2006–2013 рр. (тис. грн.) [2]

Рік	Інструмент	Укрексімбанк	Приватбанк	ОТП Банк	Укрсоцбанк	КредіАгриколь Банк
2013	акредитиви імпортні	489,127	1,111,924	404,202	380,114	210,000
	гарантії надані	2,165,834	911,297	475,052	450,327	502,000
2012	акредитиви імпортні	516,826	735,263	387,130	127,865	13,800
2012	гарантії надані	2,696,822	778,543	335,734	489,043	394,000
2011	акредитиви імпортні	3,571,641	557,603	63,570	66,240	112,200
	гарантії надані	3,140,727	1,097,632	598,227	233,348	273,800
2010	акредитиви імпортні	2,994,127	980,613	18,174	54,705	34,400
	гарантії надані	2,493,410	413,183	522,772	289,657	326,400
2007	акредитиви імпортні	3,020,949	846,350	63,906	49,706	0
	гарантії надані	686,853	340,847	444,486	226,014	1
2006	акредитиви імпортні	1,750,582	367,304	81,278	–	25,250
	гарантії надані	353,887	343,062	159,566	–	12,741

Як бачимо з табл. 2 просідання банківського ринку торгового фінансування у кризовий період має місце, але не в значних обсягах.

Кінець 2013 – теперішній час – внаслідок політичної кризи, фінансова та економічна система України постає на грані дефолту, що, звісно, знаходить свій слід на роботі українських компаній із закордонними контрагентами, девальвація гривні та валютні обмеження практично заморожують зовнішньоекономічну діяльність і, як наслідок, угоди з торгового фінансування. Практично, основним рушійним фактором розвитку залишаються внутрішні операції банків з видачі гарантій, авалювання векселів. Проте, зміна уряду України та керівництва НБУ дають надію на покращення економічного становища та можливої асоціації з ЄС, що стане важливим поштовхом до нового якісного періоду розвитку торгового фінансування.

ВИСНОВКИ. Узагальнюючи все вищесказане, зазначимо, що процес розвитку торгового фінансування відбувався разом і як частина розвитку системи фінансування зовнішньої торгівлі та є сукупністю взаємопов'язаних періодів (радянського та періоду незалежності), етапи незалежності пройшли шлях становлення, стабілізації та розвитку ЗЕД і торгового фінансування з проміжками кризових часів. Протягом періоду незалежності, у чотири етапи відбувалося встановлення державної монополії на ЗЕД, ліквідації державної монополії на зов-

нішню торгівлю в рамках радянського періоду; становлення системи фінансування зовнішньої торгівлі, динамічного розвитку системи фінансування зовнішньої торгівлі та її пристосування до умов глобальної фінансово-економічної та політичної кризи, упродовж яких внаслідок дії певних специфічних чинників система зазнавала і зазнає структурних змін. Торгове фінансування пройшло свій шлях від використання примітивних інструментів до побудови повноцінного банківського ринку торгового фінансування із застосуванням різноманітних методів та схем фінансування. Особливістю розвитку торговельного та структурного фінансування клієнтів українських банків є те, що наші банки, на відміну від зарубіжних, стали активно розвивати торговельне та структурне фінансування клієнтів у сучасному розумінні даного терміну порівняно недавно. Тому на сьогоднішній день українські банки здійснюють далеко не всі види операцій і послуг торговельного фінансування та за обсягами і кількістю даних операцій поступаються зарубіжним банкам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний комітет статистики України, доступний з: www.ukrstat.gov.ua.
2. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства: навч. посібник для студ. вузів. – К.: Центр навч. літ. – 2004. – 247 с.

3. Статистичні та інформаційні матеріали, доступний з: <http://www.eulerhermes.de>.

4. Статистичні та інформаційні матеріали BeitenBurkhard. Доступний з: <http://www.bblaw.com/-23>.

5. Paris T., Rethinking P. M. Trade&Finance. – Par-

is, France: ICC. – 2013. – 84 с.

6. Банківське кредитування: навчальний посібник / За ред. д.е.н., проф. С.К. Реверчука. – К.: Атіка. – 2008. – 584 с.

THE STAGES OF FORMATION OF UKRAINE TRADE FINANCING

C. Yaroshenko

Kyiv National University of Trade and Economics

vul. Kioto, 19, Kyiv, 02156, Ukraine. E-mail: sergii.yaroshenko@credit-agricole.ua

The foreign economic activity of Ukraine is analyzed, and the main trends in the development of trade finance through the prism of foreign economic activity of Ukraine are highlighted. The main features, specifications and detailed analysis of the main periods and stages of development of trade finance in Ukraine are given. It is shown that the entry of foreign banks in Ukraine has a direct impact on the development of trade finance in the Ukrainian banking market.

Key words: trade financing, letters of credit, promissory note, bill of exchange, bank guarantee.

REFERENCES

1. State Statistics Service of Ukraine, available at: www.ukrstat.gov.ua, (accessed October 15, 2014).

2. Drozdova, G.M. (2004), *Menedgment zovnish-nyoekonomichnoi diyalnosti pidpriemstva: Navch. posibnik dlya studentiv vuziv* [International Business Management: Tutorial for universities students], Centr navch. lit., Kyiv, Ukraine.

3. Statistical and information materials, available at: <http://www.eulerhermes.de>, (accessed January 8, 2015).

4. Statistical and information materials Beiten-Burkhard, available at: <http://www.bblaw.com/-23>, (accessed December 28, 2014).

5. Paris, T., Rethinking P.M. (2013), *Trade&Finance*, ICC, Paris, France.

6. *Bankivske kredutuvannya: navchalnyi posibnik* [Bank lending: Tutorial]; edited by S.K. Reverchuk, (2008), Atika, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла 15.01.2015.